

NAČIN ŽIVOTA U OBITELJI IZ PERSPEKTIVE DJECE I MLADIH¹

IVANA JEĐUD*, DUBRAVKA MARUŠIĆ**

Primljeno: prosinac 2004.
Prihvaćeno: siječanj 2005.

Izvorni znanstveni rad
UDK: 316.6:159.9 - 053.6

U sklopu znanstvenog projekta "Socijalnopedagoška dijagnoza" intervjuirano je 40 djece i mladih, u dobi od 12 do 20 godina, koji se nalaze u instituciji te su u procesu procjene potreba i planiranja daljnjih intervencija (dom za odgoj djece i mladih i stambena zajednica). Istraživanje pretpostavlja aktivnu participaciju mladih i njihovu samoprezentaciju, kako bi se došlo do tema koje mladi sami navode kao aktualne za njihov život. U prikupljanju podataka korišten je polustrukturirani intervju temeljen na socijalnopedagoškim područjima (o sebi, obitelj, škola, vršnjaci i slobodno vrijeme, poremećaji u ponašanju, intervencije, budućnost). U okviru ovog rada razmatra se svakodnevni život u obitelji (uobičajeni dan u obitelji, zajedničke aktivnosti članova obitelji, pravila u obitelji) kroz perspektivu i tumačenje djece i mladih. Obitelj je primarna sredina u kojoj se odvija socijalizacija i odgoj djeteta te je jedno od važnih područja socijalnopedagoškog djelovanja. Svakodnevni način života u obitelji, njegova strukturiranost i uređenost mogu utjecati na ponašanje djeteta, pa tako i na razvoj neprihvatljivog ponašanja. Zanima nas način na koji djeca i mladi gledaju na svakodnevni život u obitelji te njihovi uvidi i razumijevanje različitih aspekata života u obitelji. Rezultati pokazuju kako djeca i mladi govoreći o svakodnevi u obitelji najčešće spominju rutinske svakodnevne aktivnosti (zaduženja, pomoć oko povremenih poslova). U manjoj mjeri spominju se zajedničke obiteljske aktivnosti koje imaju simboličko značenje te se odnose na igre, putovanja i svečanosti. Pokazalo se da kod sudionika prevladava neorganiziran i stihijski način provođenja uobičajenog dana. Strukturiranje dana je uglavnom prepušteno samoj djeci i mladima ili dolazi od vanjskih činitelja (škola). Ono što nedostaje je struktura koja dolazi od strane same obitelji. U obradi podataka korištena je kvalitativna metodologija, a podaci su pohranjeni i obrađeni pomoću Nvivo- računalnog programa za kvalitativnu analizu teksta.

Ključne riječi: samoprezentacija, djeca/ mladi, obitelj, način života, kvalitativna metodologija

Uvod

Značaj svakodnevnih aktivnosti za dobro funkcioniranje obitelji

Kako bi se dobio bolji uvid u način života jedne obitelji, potrebno je pobliže promotriti njenu svakodnevnicu: kakav je uobičajen dan jedne obitelji, koje aktivnosti se smatraju svakodnevnima, kakva je struktura tih aktivnosti, koje su aktivnosti zajedničke članovima obitelji te postoje li određeni obrasci i pravila koja podržavaju te aktivnosti.

Obitelj možemo promatrati kao organizirani sustav u kojem postoje određeni međudnosi i

ponašanja kodirani tako da unapređuju razvoj te iste obitelji te razvoj pojedinih članova. Promatrajući svakodnevne aktivnosti jedne obitelji možemo reći kako taj *kod* čine rutinske aktivnosti važne za osnovno funkcioniranje pojednica i obitelji (npr. čišćenje, kuhanje) koje su univerzalne za sve obitelji te aktivnosti koje su specifične za svaku pojedinu obitelj, tzv. rituali (npr. proslava blagdana, obiteljski ručak). Jedna od temeljnih zadaća svake obitelji je da na različite načine strukturira svoj život kako bi se osigurao razvoj i dobrobit njenih članova, odnosno da omogućujući djeci integriranje materijalnih i kulturnih vrijednosti te dnevnih aktivnosti.

* Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

** Dom za odgoj djece i mladeži Zagreb

¹ Ovaj je rad dio projekta Socijalnopedagoška dijagnoza – participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija koji se realizira na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a odobren je i financiran od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

U literaturi nalazimo brojne navode koji govore o važnosti svakodnevnih aktivnosti za dobro funkcioniranje obitelji. Tako, Hofferth i Sandberg (2001) govore kako obiteljske aktivnosti poput kućanskih poslova, razgovora i zajedničkih obroka daju mogućnost djetetu da participira u obiteljskim rutinama te mu na taj način omogućuju da razvija socijalne i emocionalne vještine. Walsh (1998) napominje kako je za dobro funkcioniranje obitelji potrebna stabilnost temeljena na predvidljivim, konzistentnim pravilima, ulogama i obrascima interakcije.

Govoreći o načinu života modernih obitelji Hochschild (1997, prema Walsh, 1998) govori kako redoviti kontakti članova obitelji kroz svakodnevne aktivnosti uvode red u fragmentirani i užurbani dnevni raspored. S tim u vezi možemo se složiti s Coloroso (2003) u njejoj tvrdnji kako djeca trebaju stabilnu okolinu s kreativnim, konstruktivnim i odgovornim aktivnostima, posebice u uvjetima suvremenog života.

Bašić i Janković (2001) kada govore o rizičnim i zaštitinim čimbenicima u razvoju poremećaja u ponašanju u obiteljskom okruženju, promatraju obitelj kao "luku" u životu pojedinca. Autori tako razlikuju sigurnu i nesigurnu "luku", pri čemu sigurnu luku uspoređuju s funkcionalnom, a nesigurnu s nefunkcionalnom obitelji. Jedna od važnih karakteristika funkcionalne obitelji ("sigurne luke") uz ljubav i podršku među članovima obitelji svakako je i roditeljski nadzor i uključenost u svakodnevne obiteljske aktivnosti.

Nasuprot snažnim/ funkcionalnim obiteljima postoje nefunkcionalne obitelji koje su ujedno i jedan od čimbenika razvoja poremećaja u ponašanju. Loeber i Stouthamer-Loeber, (1986, prema Ajduković i Delale 2001) govori o tipovima "*obitelji pod rizikom*" te spominju: **zane-marujuće obitelji** u kojima roditelji imaju malo nadzora nad djecom te im posvećuju malo vremena, **konfliktne obitelji** u kojima su prisutne stalne svađe i sukobi između roditelja te između roditelja i djece, **devijantne obitelji** u kojima su roditelji najčešće agresivni i skloni delinkvent-

nom ponašanju, a djeca su u visokom riziku da razviju takva ponašanja te **kaotične obitelji** koje karakterizira nedostatna briga o potrebama djece od strane roditelja, nejasne granice, nejasne odgovornosti, manje razvijen osjećaj pripadnosti, manja bliskost među članovima obitelji te brzo-plet način donošenja odluka o važnim stvarima. Takve obitelji su uglavnom nižeg socio-ekonomskog statusa te njihovi članovi imaju višestruke poteškoće u socijalnom i emocionalnom funkcioniranju.

Nadalje, istraživanja pokazuju da postojanje redovitih rutina u obitelji utječe na bolju regulaciju djetetova ponašanja i na jači osjećaj kompetentnosti roditelja (Sprunger i sur. 1985, prema Fiese i sur., 2002). Redovite rutine povezane su i s boljim sveukupnim zdravljem djeteta. (Rabbitt, 2003). Fiese i sur. (2002) navode kako svakodnevne aktivnosti: rutine i rituali imaju središnju ulogu u obiteljskom životu i smatraju se značajnim čimbenikom u promociji snažnih obitelji.

Hofferth i Sandberg (2001) tako navode da su obiteljske i društvene aktivnosti poput zajedničkih obroka, odlazaka u crkvu te posjete rođacima povezane s manjom vjerojatnošću pojave problema u ponašanju kod djece budući da te aktivnosti osiguravaju socijalnu podršku.

U istraživanju koje je provela Meschke (2002), a koje se bavi prevencijom pušenja i pijenja alkohola kod tinejdžera autorica navodi neka ključna obilježja obitelji koja mogu preventivno djelovati: povezana obitelj što tinejdžeru daje osjećaj da njegova obitelj zajednički radi na načinima nošenja sa stresom te doživljava tinejdžera da su povezani s članovima obitelji odnosno potreba da se osjećaju voljenima i željenima.

Istraživanja također pokazuju da su adolescenti koji konzumiraju sredstva ovisnosti manje uključeni u obiteljske aktivnosti od njihovih vršnjaka koji ne konzumiraju sredstva ovisnosti (Volk i sur. 1989, prema Barber, 1992). Farrington i sur. (2002) u svom istraživanju o uzrocima delinkvencije govore kako su slabi roditeljski nadzor i kontrola te mali stupanj

uključenosti dječaka u obiteljske aktivnosti najvažniji uzrok delinkvencije kod dječaka.

Kako bismo stekli jasniji uvid u problematiku i važnost svakodnevnih aktivnosti za dobro funkcioniranje pojedinca i obitelji, odlučili smo se jasnije ih razložiti kroz dvije ključne dimenzije spomenute ranije u tekstu: rutine i rituale.

Polazimo od rutinskih aktivnosti koje su univerzalne za sve obitelji, koje su u pravom smislu svakodnevne, te se odnose se na praktične stvari u svakodnevnom životu. Rutine su obrasci ponašanja u obitelji koji podržavaju osnovno funkcioniranje obitelji: kuhanje jela, čišćenje stola i pranje posuđa nakon ručka, odlazak u trgovinu po kruh i mlijeko. No, ukoliko svakodnevne rutine nadiđu svoju funkcionalnu svrhu i zadobiju psihološki intenzitet i simboličko značenje one mogu postati rituali (Boyce i sur., 1983, prema Schuck i Bucy, 1997).

Za razliku od rutina, rituali se definiraju kao (Bossard i Boll 1949, prema Mackey i Greif, 1994) unaprijed propisana formalna procedura koja proizlazi iz obiteljske interakcije i uključuje definirane obrasce ponašanja usmjerene prema nekom specifičnom cilju i svrsi i koji zahtijevaju rigidnost i osjećaj da se čini prava stvar što rezultira njihovim kontinuitetom.

Na taj način, obiteljski rituali zadovoljavaju nekoliko važnih funkcija u obitelji (prema Fiese i sur., 2002): **stabilnost** (u trenucima stresa ili obiteljske krize rituali mogu stabilizirati obitelj), oblikovanje i očuvanje **obiteljskog identiteta** (kroz rituale se prenose vjerovanja i vrijednosti, obiteljsko nasljeđe te se stječe osjećaj pripadnosti obitelji) te **socijalizaciju** članova obitelji (obiteljski rituali su prilika za socijalno učenje, kroz promatranje ili sudjelovanje u obiteljskim ritualima dijete uči ponašanje i emocije koje su prikladne u njegovoj obitelji i društvu).

Schuck i Bucy (1997) spominju tri tipa rituala² koji su univerzalni za sve obitelji bez obzira na njihov socioekonomski status i etničku i vjersku

pripadnost. To su: *obiteljske proslave, obiteljske tradicije te dnevni rituali*. Obiteljske proslave su visoko organizirani rituali koji uključuju vjerske praznike (Božić, Uskrs), državne blagdane (Dan državnosti, Nova Godina) i različite vjerske ceremonije (vjenčanja, sprovodi, krštenja). Obiteljske tradicije su u manjoj mjeri organizirane, manje su specifične za određenu kulturu i više su svojstvene određenoj obitelji: obiteljska putovanja, praznici, posjete rođacima, proslave rođendana i obljetnica, obiteljska okupljanja te posebne zabave. Dnevni rituali su u najmanjoj mjeri namjerno i svjesno planirani, najmanje su standardizirani, najviše variraju kroz vrijeme i najčešće se događaju. Ti rituali su značajne dnevne interakcije i uključuju zajedničke obroke, odlaske na spavanje, uobičajen način pozdravljanja i aktivnosti slobodnog vremena.

Ritualni se odnose na "finu" kvalitetu obiteljskog života, dok se rutine u većoj mjeri odnose na svakodnevni život.

Fiese i sur. (2002) rutine i rituale razmatraju na kontinuumu triju dimenzija: komunikacija, obveza i kontinuitet. Rutine uključuju instrumentalnu komunikaciju kroz informaciju "ovo treba biti obavljeno", trenutnu obvezu na koju se, nakon što je obavljena, ne vraća. Rutine se ponavljaju u vremenu te imaju kontinuitet u ponašanju obitelji.

Ritualni uključuju simboličku komunikaciju kroz informaciju "ovo je ono što mi jesmo" te emocionalnu obvezu dajući pojedincu osjećaj pripadanja obitelji. Ritualni osiguravaju kontinuitet obitelji kroz generacije, kao neka vrsta ulaganja u budućnost uz očekivanje da se određeni rituali održe: "ono kakva će naša obitelj uvijek biti". (Tablica 1: Prikaz rutina i rituala na kontinuumu dimenzija komunikacije, obveze i kontinuiteta)

Ukoliko dođe do narušavanja rutine nastaje trenutna "zbrka", ali ako se prekinu rituali nastaje ozbiljna prijetnja obiteljskoj koheziji budući da simbolička priroda rituala osigurava osjećaj pri-

² Prema Bernheimeru i sur. (1995, prema Schuck i Bucy, 1997) postoji pet tipova obiteljskih rituala: obvezujući rituali koji se pažljivo pripremaju te imaju jasan početak, sredinu i kraj; svjesni rituali čiju organizaciju i obrasce obitelj može jasno opisati; prisilni rituali za koje obitelj ulaže velike napore da ih održi; simbolički rituali povezani sa određenim značenjem i jakim emocijama te organizacijski rituali koji su glavni regulatori obiteljske stabilnosti.

Tablica 1. Prikaz rutina i rituala na kontinuumu dimenzija komunikacije, obveze i kontinuiteta (preuzeto od Fiese i sur., 2002)

Obilježje	Rutine	Ritualni
Komunikacija	Instrumentalna (<i>Ovo treba obaviti</i>)	Simbolička (<i>Ovo predstavlja ono što mi jesmo</i>)
Obveza	Trenutna orijentiranost na zadatak Malo razmišljanja o postupcima nakon izvršenja	Trajna povezana s emocijama (<i>Ovo je prava stvar</i>) Iskustvo se ponavlja u sjećanju
Kontinuitet	Vidljivo vanjskim promatračima Ponašanje se ponavlja kroz vrijeme	Značenje se prenosi kroz generacije i interpretira se od strane članova obitelji (<i>Ovo je ono čemu se veselimo i ono što ćemo mi biti kroz generacije</i>)

padanja grupi te tako podržava jači osjećaj obiteljskog identiteta.

Istraživanja su pokazala da, kako djeca odrastaju i postaju kompetentnija to aktivnije sudjeluju u obiteljskim rutinama: tako obitelji koje imaju novorođenče ili sasvim malo djeteta imaju manje predvidljive rutine i rituale jer su orijentirani na intenzivnu skrb o djetetu. Što djeteta postaje aktivniji participant u obiteljskom životu to rutine postaju redovitije a rituali značajniji (Fiese, 1993).

Obiteljski rituali i rutine naglašavaju intersekciju između individualnog i obiteljskog nivoa, odnosno govore o tome kako obitelj može utjecati na adaptaciju i prilagodbu pojedinca, te kako individualne perspektive i karakteristike mogu utjecati na funkcioniranje cijele obitelji (Fiese i sur., 2000). U kontekstu djece s poremećajima u ponašanju ili u riziku za razvoj poremećaja u ponašanju tako možemo pretpostaviti kako disfunkcionalna obitelj koja nema adekvatno uređen svakodnevni život ne predstavlja stabilno, predvidljivo i dosljedno okruženje za razvoj djeteta. S druge strane djeca s problemima u ponašanju mogu predstavljati faktor narušavanja obiteljskih rutina i rituala.

Obiteljska predanost ritualima pozitivno je povezana s podržavajućom komunikacijom u obitelji kako u svom istraživanju navode Baxter i Clark (1996). Istraživanje koje se bavilo korelacijom sposobnosti obitelji da uspostavi rituale i dimenzijama komunikacije između roditelja i djeteta (dimenzija kontrole i dimenzija podrške)

pokazalo je da je orijentacija na razgovor u komunikaciji roditelj–dijete pozitivno povezana sa sposobnošću obitelji da kreira rituale. Orijehtacija na razgovor sugerira da je obitelj kohezivna: roditelji i djeca vole provoditi vrijeme zajedno, a djeca se podržavaju i potiču da izražavaju svoje mišljenje i osjećaje (Bennett i sur., 1988).

Kategorizirajući stilove roditeljskih rituala Imber-Black i Roberts (1993, prema Mackey i Greif, 1994) spominju: minimalne, prekinute (smrt, razvod), rigidne, obigatorne, nebalansirane (npr. vuku porijeklo samo iz etničke tradicije jednog od roditelja) i fleksibilne.

Potrebno je imati u vidu kako su rituali dinamični događaji i moraju pratiti potrebe obitelji. Ponekad članovi obitelji prerastu neke obiteljske rituale (npr. čitanje priča prije spavanja). Obitelji tada moraju nalaziti načine na koje će zamijeniti prevladane rituale novima koji će najbolje odgovarati njihovim trenutnim potrebama jer kako govori Roberts (1988, prema Schuck i Bucy, 1997) rituali koji se ne prilagođavaju životnom ciklusu obitelji gube značenje i postaju “šuplji”.

Wolin i Bennett (1984, prema Baxter i Clark, 1996) govore o dvije temeljne dimenzije procesa ritualizacije: stupanj do kojeg obitelj potiče rituale i sposobnost obitelji da prihvati i kreira nove rituale tijekom svog životnog ciklusa. Kim i Jacobvitz (2003) govore o dva obrasca neadekvatne ritualizacije u obitelji: *rigidna ritualizacija* i *podritualizacija*. U nekim obiteljima rituali se rijetko prakticiraju, važni događaji (npr. matura/ diploma,

zaruke) u obitelji se ne slave te se zanemaruju važni dani poput rođendana i obljetnica. U tom slučaju govorimo o *podritualiziranim* obiteljima koje nemaju osjećaj obiteljskog identiteta, stabilnosti i socijalizacije koje rituali omogućavaju. Neke obitelji kreiraju i "ozakonjuju" značajne rituale dok nekima nedostaju rituali ili pak imaju problematične rituale. Članovi obitelji mogu na različite načine izražavati svoje nezadovoljstvo ritualima: od suprotstavljanja i pokušaja mijenjanja do bojkota. Ponekad se obitelji ne prilagođavaju novonastaloj situaciji nego se rigidno drže uspostavljenih rituala (Bennett i sur., 1996). U tom slučaju govorimo o drugom obrascu ritualizacije i o *preritualiziranim* obiteljima.

U razdobljima krize i stresa u obitelji postoji prijetnja narušavanja obiteljskih rutina. Tako na primjer u slučaju razvoda dolazi do narušavanja obiteljskih rituala poput odlaska na praznike, proslave Božića, rođendana i značajnih obljetnica. Ukoliko obitelj zadrži značajne rituale i rutine i nakon razvoda i osnivanja novih obitelji, djeca se bolje adaptiraju na novonastalu situaciju te zadržavaju osjećaj stabilnosti i sigurnosti obitelji.

U jednoroditeljskim obiteljima također se osjećaj zadovoljstva i uspješnosti roditelja veže uz trud oko stvaranja rituala poput odlaska na spavanje, posebnih obiteljskih aktivnosti te proslava praznika (Olson i Haynes, 1993, prema Fiese i sur., 2002).

Govoreći o intervencijama u radu s obitelji, Mackey i Greif (1994) razlikuju tri vrste rituala: prirodni rituali u obiteljskom životu, terapijski rituali koji se provode u obitelji a koje nalaže terapeut i sama obiteljska terapija kao ritual. Tako je primjer terapijskog rituala čitanje djetetu prije spavanja i to posebno odabranih priča koje imaju sretan kraj i pozitivne likove čime se može ojačati njegov osjećaj sigurnosti. Nadalje, jedan od takvih rituala je i discipliniranje djece odnosno jasno postavljanje dnevnog rasporeda. Barber (1992) govoreći o problemima u ponašanju adolescenata spominje nedovoljnu regulaciju djetetova ponašanja u obitelji, kao jedan od čimbenika rizika što se očituje kroz manjak pravila i zabrana te manjak znanja i kontrole djetetova ponašanja.

Isto tako, rituali koji se temelje na obiteljskim razgovorima te zajedničkom provođenju slobodnog vremena mogu postati značajan zaštitni čimbenik u prevenciji poremećaja u ponašanju.

Strana iskustva dobre prakse nam tako daju primjere programa za obitelji koje imaju problema u svojem funkcioniranju. Tako Bower (2003) navodi programe tzv. udomiteljstva za cijelu obitelj, gdje cijela obitelj boravi kod neke druge obitelji i na taj način uči roditeljske i obiteljske vještine, odnosno uči kako organizirati svoju svakodnevnicu kroz rutine i rituale, strukturu i pravila a da bi se postiglo adekvatno i optimalno funkcioniranje obitelji za dobrobit svih njenih članova.

Cilj rada i hipoteze

Uzevši u obzir saznanja iz literature i prijašnjih istraživanja zanimalo nas je na koji način mladi iz uzorka opisuju svakodnevni način života u njihovim obiteljima.

Cilj rada je prezentirati uzorke onoga što djeca govore o načinu života i obiteljskoj svakodnevici, te kroz raznolikost njihovih izjava dobiti kvalitativno značajne rezultate.

Poznato je kako se u procesu procjene potreba (dijagnostike) djece i mladih u riziku, vrijedne informacije o obiteljskom funkcioniranju mogu dobiti upravo kroz odgovor na pitanje kako izgleda uobičajen dan ili tjedan u njihovoj obitelji. Tako i Ertel (2000) navodi kako su svakodnevne rutine poput obroka gotovo idealne za proučavanje obiteljske stvarnosti.

Zanimalo nas je koje su to aktivnosti koje ovi mladi vide i navode kao zajedničke njihovim obiteljima te ih doživljavaju kao "obiteljsko vrijeme".

Uzorak ispitanika

U istraživanju je sudjelovalo 40-ero djece i mladih, oba spola (21 M i 19 Ž), u dobi od 12-20 godina (većina je u dobi od 14 – 18 godina). Riječ je o djeci i mladeži s poremećajima u

ponašanju i/ ili rizicima za razvoj poremećaja koji se nalaze u procesu donošenja odluke i planiranja intervencija za budući život.

27 djece/ mladih nalazilo se u procesu institucionalne dijagnostike (Dom za odgoj djece i mladeži Zagreb i Karlovac), a u procesu procjene tijekom tretmana njih 13 (Stambene zajednice Dječjeg doma Zagreb).

Detaljnije, u uzorku je sudjelovalo:

- Dom za odgoj djece i mladeži, Zagreb, 19 sudionika (11 M i 8 Ž) u dobi 12 – 18 godina (12-14 = 4, 14-16 = 11 i 16-18 = 4)
- Dom za odgoj djece i mladeži, Karlovac, 8 sudionika (6 M i 2 Ž) u dobi 12-17 godina (12-14 = 1, 14-16 = 4 i 17 = 3),
- Stambene zajednice Dječjeg doma Zagreb, 13 sudionika (4 M i 9 Ž) u dobi 17-20 godina (17= 3, 18 = 7, 19 = 2 i 20 = 1).

Uzorak varijabli

U prikupljanju podataka korišten je polustrukturirani intervju temeljen na socijalnopedagoškim područjima (o sebi, obitelj, škola, vršnjaci i slobodno vrijeme, poremećaji u ponašanju, intervencije, budućnost). Intervju je bio vođen na način da se sudionici/ djeca i mladi potaknu da što otvorenije i opširnije govore o svom životu. Naglasak je stavljen na samoprezentaciju djece i mladih.

Prije samog intervjua sa svakim ispitanikom obavljen je uvodni razgovor o svrsi i cilju projekta, načinu rada, ulogama istraživača i ispitanika, mogućnosti odustajanja u bilo kojoj fazi istraživanja te zaštiti anonimnosti. Preduvjet sudjelovanja bio je dobrovoljni pristanak djeteta odnosno mlade osobe.

Intervjui su snimani, doslovno prepisivani te dani na čitanje i uvid ispitaniku, kako bi se po potrebi dodala pojedina pojašnjenja te dopune. Nakon toga slijedila je obrada podataka, kvalitativna analiza teksta.

Metode obrade podataka

U obradi podataka korištena je kvalitativna metodologija odnosno kvalitativna analiza teksta s ciljem sažimanja, strukturiranja i tumačenja empirijske građe.

Korištenje kvalitativnog pristupa omogućava istraživaču dobivanje informacija “iz prve ruke”, te je na taj način istraživač “bliže podacima” te može razvijati analitičke, konceptualne i kategorijalne komponente i objašnjenja iz samih podataka (Koller-Trbović, Žižak, Novak, 2003.)

U procesu kvalitativne analize teksta sudjelovalo je petero istraživača. Prvi korak u analizi intervjua je tzv. priprema za kodiranje odnosno individualno čitanje intervjua od strane svakog pojedinog istraživača. Tome slijedi zajedničko, timsko kodiranje kroz sljedeće korake:

određivanje jedinice kodiranja, usklađivanje i razvrstavanje kodova 1. reda na temelju konsenzusa. Nakon toga slijedi izdvajanje središnjih kodova 2. reda (u ovom slučaju načinu života u obitelji), definiranje kategorija te unutar njih dimenzija. Tako uređen tekst interpretira se i argumentira konkretnim izjavama ispitanika.

Za pohranu i obradu podataka korišten je računalni program Nvivo. Nvivo je računalni program koji podupire istraživačke projekte temeljene na kvalitativnoj metodologiji bilo kojeg znanstvenog područja. Tri osnovne funkcije Nvivo programa su: pohranjivanje podataka, organiziranje podataka i manipuliranje podacima.

Rezultati i diskusija

Kvalitativnom analizom teksta intervjua definirano je nekoliko kategorija, te njima pripadajućih dimenzija koje su ključne kada djeca i mladi govore o načinu života u obitelji:

Kategorija **Zajedničke aktivnosti u obitelji** podrazumijeva sve izjave djece i mladih koje govore o tome što oni u svojim obiteljima rade zajedno. Unutar ove kategorije nalaze se sljedeće dimenzije:

- svakodnevice
- pomoć oko povremenih poslova

Kategorije	Dimenzije
Zajedničke aktivnosti u obitelji	<ul style="list-style-type: none"> • ništa • svakodnevica • pomoć oko povremenih poslova • razgovor uz kavu • igre i putovanja
Pravila u obitelji	<ul style="list-style-type: none"> • pravila o zaduženjima u obitelji • poslušnost • pravila nisu poštovana • <i>bez pravila</i> • pravila o iskrenosti, poštenju • dogovori / razumijevanje • jasna i poštovana • <i>nejasna</i> • <i>neujednačena / promjenjiva</i>
Doživljaj obitelji	<ul style="list-style-type: none"> • pozitivan / pripadnost / zajedništvo • nejasan • bez uvida • <i>različitost</i>
Uobičajeni dan u obitelji	<ul style="list-style-type: none"> • <i>uobičajen dan u obitelji</i>

- razgovor uz kavu
- igre i putovanja
- ništa

Kod analize odgovora ispitanika u dimeziji *svakodnevica* nužno je imati u vidu kako mladi iz stambene zajednice govore u većoj mjeri o zajedničkim obiteljskim aktivnostima kroz sjećanja, dok djeca i mladi u procesu institucionalne dijagnostike uglavnom govore o svojim trenutnim iskustvima života u obitelji.

U izjavama mladih koje se odnose na obiteljsku svakodnevicu nalazimo spominjanje zajedničkih obroka kao glavnu, ponekad i isključivu obiteljsku aktivnost koju oni percipiraju kao zajedničku, zajedničko gledanje televizijskog programa te neke specifične aktivnosti (npr. branje gljiva). Važnost zajedničkog obiteljskog obroka nalazimo i u literaturi. Tako Ertel (2000) naziva obiteljski obrok komunikacijskim događajem koji zauzima središnje mjesto u svakodnevnom životu obitelji te je kao takav

važan za održavanje obiteljske slike o sebi i obiteljske definicije vanjskog svijeta.

Konkretno izjave djece i mladih koje ilustriraju ovu dimenziju su:

“...nedjeljni ručak ne propuštamo zajednički, zato šta jedino nedjeljom smo praktički svi na okupu” 20/40³; “Jedemo (smijeh), lijepo mama skuha juhu, meso, onda samo ham ham i gotovi smo. Gledamo TV i tak” 11/40; “Jedino smo gledali televiziju zajedno. I znali smo prošetati” 6/40; “Niš, mama je skuhalo večeru, pojeli smo večeru, sjeli pred televizor, gledali i tak, nismo vam mi radili niš pametno.” 33/40; “Pogledamo film....” 14/40; “Hraniteljica mi je puno toga pomagala, pretežno smo sve ja i teta zajedno radili, pomagala mi je oko škole, zajedno smo radili poslove.” 12/40; “Pa...idemo u gljive.” 2/40;

Sljedeća dimenzija koja se odnosi na zajedničke aktivnosti u obitelji je *pomoć oko povremenih poslova*. Radi se uglavnom o aktivnostima

³ Brojevi iza izjava označavaju broj konkretnog intervjua u računalnoj bazi NVivo

koje se odnose na čišćenje ili na kod nekih ispitanika na specifične aktivnosti poput čuvanja mlađe braće ili pomoći u vinogradu. Ono što je u ovoj dimenziji važno je to što se ove aktivnosti odnose na *pomoć* roditeljima pri obavljanju određenih poslova.

“Ja sam čuvao mlađu braću dok su oni radili. Odveo sam ih u vrtić, u tri sam išao po njih, čuvao ih dok oni nisu došli s posla i u šest i tak” 33/40; “...onda smo čistili stan zajedno, na primjer sestra je već tad bila malo starija” 39/40; “Čistimo stan, zezamo se, pričamo, i tako.” 13/40; “...stvarno ništa...zajedno pa im pomognem ono oko vinograda. Znali smo ići ono u vinograd, samo poslovi, njega samo zanimaju poslovi” 19/40

Aktivnosti vezane uz dimenziju **igre i putovanja** vidljive su iz sljedećih primjera konkretnih izjava:

“Kad smo bili zajedno kad nije bilo škole, išli smo se voziti okolo, planinariti, razgledavati Hrvatsku, obišli smo puno toga mogu vam na karti pokazati,” 21/40; “Pa s mamom i tatom znamo gledati film, znamo se i svi skupa loptati, volimo se zezati nekad, volimo se svi skupa zezati” 31/40; “Kad kitimo bor, onda svi zajedno... kad sadimo vrt.” 10/40; “Kad nije bilo novaca, a uvijek je bilo ak nam se nikam nije dalo ić igrali smo doma monopoli, čovječe ne ljuti se ili smo nešto pomagali vani i tak.” 21/40; “Ništa, jednom smo išli u toplice, inače smo se zezali, nekad smo išli na Sljeme, u Zagorje, kod bake, kod strica, na sajam.” 33 /40; “Da, pa volili bi nekad otić na izlet, otići ne znam u kino, u Zoološki vrt .” 34 /40; “Ma idemo na neke proslave, kad se meni da ići, ako se meni ne da onda oni odu a ja navečer sam izađem, dođem doma, otuširam se i odem spavati.” 13/40; “Odlazili smo na vrt kad smo ga imali, išli smo roštiljat.” 14 /40; “Znamo nekad svi ić van na ručak nekamo il na večeru.” 9 /40

Možemo reći da su to aktivnosti koje su u većoj mjeri povezane s ugodom, opuštenijom komunikacijom i cjelokupnom ležernijom atmosferom. Ove aktivnosti neki mladi čak nazivaju omiljenima te češće spominju kako je to nešto što *“mi svi zajedno volimo”* raditi.

Dimenzija **razgovor uz kavu**, zastupljena je samo sa jednom izjavom: *“Pijemo kavu i onda o svemu razgovaramo” 3/40*

Važnost ove dimenzije vidimo u tome što razgovor uz kavu svakako može biti prilika da se podijele važne teme te da se na neki način ostane uključen u život drugih članova obitelji. Također, radi se o manje formalnoj aktivnosti, u kojoj nema obveze kao na primjer u slučaju pomoći u kućanskim poslovima ali i o aktivnosti koja nije tako univerzalna za sve obitelji kao što su zajednički obroci i gledanje televizijskog programa.

Neki mladi iz uzorka navode kako u njihovoj obitelji ne postoje zajedničke aktivnosti, kako **“ništa”** ne rade zajedno. Iz konkretnih izjava djece i mladih vidimo kako članovi obitelji ne provode mnogo ili imalo vremena zajedno ili kako to čine rijetko te se to vrijeme ne percipira kao značajno.

“Ne baš, brat uvijek ode s prijateljem u kino ovaj mali brat ode kod sestrične se igrat i tak” 27/40; “A jel vi svi zajedno nešto radite?M: Ne. I: Ništa? M: Ne” 29/40; “Pa baš i nismo, nismo baš previše bili zajedno, jedino ono kad bi on došao s posla, možda smo eventualno večerali zajedno i onda bi on išao spavati.” 1/40

Zanimljivo je ono što vidimo u slučaju jedne ispitanice koja govori kako danas sa svojom obitelji ništa ne radi zajedno, ali istovremeno navodi opise iz prošlosti koji se odnose na zajednički provedeno vrijeme s obitelji i to konkretno na šetnje i izlete. Ovdje također nailazimo na aspekt količine zajednički provedenog vremena.

“Danas ne radimo ništa, danas sam jako rijetko viđam s njima, samo nekih 10-15 minuta na dan. A prije smo...najrađe nam je bilo ići šetat u park. Mi bi znali ići na neko brdo i tak dalje pa po čitav dan...onda bi roštiljali ili tako nešto uz more .” 23/40

Generalno gledajući možemo reći kako su ipak opisi kojima mladi iz uzorka opisuju svoju obiteljsku svakodnevicu prilično šturi. U nekim slučajevima sudionici odgovaraju kako **“ništa”** ne rade zajedno kao obitelj.

Svakodnevnne aktivnosti koje ova djeca i mladi percipiraju i navode kao zajedničke odnose se na

rutine poput čišćenja i pomoći kod povremenih poslova u domaćinstvu. Aktivnosti koje se odnose na igre, putovanja i svečanosti su one u kojima prepoznajemo osjećaj obiteljske povezanosti i u opisima tih aktivnosti nalazimo izraze poput *mi volimo, mi svi skupa*.

Zanimljivo je da isticanje zajedničkog obiteljskog obroka kao važnog rituala nalazimo samo u jednom slučaju, dok ostali sudionici iako navode zajednički obrok kao zajedničku obiteljsku aktivnost ne govore o njegovom simboličkom značenju za njih.

Izjave sudionika u kategoriji Zajedničkih obiteljskih aktivnosti možemo prikazati i kroz tablicu kontinuuma dimenzije *komunikacija* (prema Fiese i sur., 2003):

Nadalje, kada govorimo o načinu života u obitelji važno je razmotriti kako izgleda jedan uobičajen dan u obitelji. Tako, kategorija **Uobičajeni dan u obitelji** podrazumijeva sve one izjave kojima djeca i mladi opisuju kako teče njihova svakodnevnica kad se nalaze kod kuće, sa svojim obiteljima.

Potrebno je napomenuti kako nije bilo moguće dobiti ovakve podatke za velik broj mladih iz uzorka budući da se u velikoj mjeri ovdje radi o djeci koja su već duže vrijeme izdvojena iz svojih obitelji te su odrastala u instituciji.

Za djecu i mlade koji su u procesu početne dijagnostike ili pak su u kontaktu sa svojim obiteljima iako su smješteni u neku od institucija, u kategoriji **Uobičajeni dan u obitelji** nalazimo sljedeće opise koji se uglavnom slažu sa

prijašnjim opisima zajedničkih obiteljskih aktivnosti (pomoć u kućanskim poslovima).

“Moj...dignem se oko dva sata poslijepodne, onda operem zube i napravim sve što treba i onda pomažem mami počistiti kuću, prvo svoju sobu očistim i onda kuću i onda odem kod prijateljice i tak do navečer i onda dođem kući navečer, otuširam se, obučem se i onda idem s prijateljicama van....pa idemo na ribnjak...(pa što radite tamo)...pa ne znam, kvasimo noge unutra, onda pečemo tamo roštilje dole...to samo preko tjedna, a vikendom idemo u G. , u D. i tako.” 10/40; “Probudim se, oko osam, pola devet, sredim se, operem zube, umijem se, napravim šta treba...odem malo van, igram igrice i tako.Pa pomognem mami šta treba, nosim drva, pa odem kod babe, nosim drva...pravim treske i tako.” 2/40; “Dižem se oko jedanaest, napravim si za jest, idem kod prijatelja, dođem doma na ručak, pospremam s mamom.” 13/40; “Onda se dignem, popijemo kavu, tak malo razgovaramo i tak sad ono i ovoga, sad ovisno kaj ide, ak je subota možemo otić van i onak možemo...il smo doma, slušamo muziku, zezamo se il ne znam ja čitam, rješavamo, mama rješava križaljku, M. čita novine, onda odemo spavat,ja na primjer odem malo van prošetat tu imam Z. odma iza mene, imam tu jednu tu curu koja je tu, mislim D., ona ima psa i onda idemo se šetati, onda sjednemo tam na klupice pa ljuljamo se, onda dođem opet doma i tak isto onak zezamo se i onak, ovisno kaj je, čak znamo sami otić...ja, mama i M. i sad mi

Obilježje	Rutine	Rituali
	<ul style="list-style-type: none"> • Svakodnevnica • Pomoć oko povremenih poslova 	<ul style="list-style-type: none"> • Igre i putovanja • Razgovor uz kavu
Komunikacija	Instrumentalna <i>(Ovo treba obaviti)</i> <ul style="list-style-type: none"> • Zajednički obrok • Čišćenje • Čuvanje mlađe braće • Pomoć u vinogradu 	Simbolička <i>(Ovo predstavlja ono što mi jesmo)</i> <ul style="list-style-type: none"> • Nedjeljni ručak • Odlazak na izlete, putovanja • Zajedničke igre
		Korištenje izraza poput: <i>mi volimo, mi svi skupa</i>

idemo gore na livadu, sjednemo se, uzmemo si sendviče, sokove i tak dalje i mi ono...išli smo tak peč kuruzu i tak svašta je bilo.” 15/40; “Recimo, naviknuta sam buditi se ujutro oko pola sedam, zato što mi se tako tata budio, a baka se budila oko pola osam pa je išla kuhati ručak kod tete jer oni idu svi na posao pa je išla čuvati djecu. Uvijek sam išla kod tate u sobu otraga i uvijek sam gledala da mi novce ostavi. pa tak ujutro odem pa si kupim pecivo, slatko, uvijek tak nekaj bez veze, sam da nekaj kupim. Onda odem kod tete pa se tam igram s bratićima, pa onda se naručam pa odem u školu, pa poslije škole dođem i igram se vani. Recimo prek subote i nedjelje sam cijeli dan bila vani. Imala sam tamo prijateljice, one su dolazile kod mene, pa smo se igrale s mojim bratićima, lovice, gumi-gumi, šetale se, igrale smo se u nekoj radioni.” 16/40; “Prek tjedna, ak sam ujutro u školi, onda se razbudim u sedam ujutro, tak da u osam dođem mirno, najčešće s rolama u školu. Poslije škole, pod odmorom idemo ono pušit gore, idemo jest u Garfield, to je tamo onaj, kak da kažemo ono, brza, fast food restorančić mali. Tam jedemo i popušimo si pod odmorom i onda idemo dalje na nastavu, a poslije škole idem doma. Koji put sam lijen pa mi se ne da doma pisat zadaća pa samo ono, pojedem i idem van, a onda koji put znam odmah napisat zadaću i ići van. To je sve promjenjivo. Onda navečer prek vikenda, idem van sa društvom svojim.” 18/40; “Spavam do 10, pola 11, (smije se), onda doručkujem, onda se dosađujem kod kuće, pa odem van, nekada malo učim, ako baš moram, ako me tjeraju.” 3/40; “Dignem se ujutro, najedem se, idem van s prijateljima, naločem se, dođem kući, najedem se, idem se šorati, igrat malo igrat nogomet, lokanje, cure i tako to.” 4/40

Kroz ove primjere vidljivo je da je opis uobičajenog dana kod kuće uglavnom sličan kod svih sudionika. U većini opisa možemo primjetiti neorganiziranost i stihijski način provođenja vremena, u kojem je strukturiranje dana uglavnom prepušteno samoj djeci i mladima. Kada nailazimo na primjere strukturiranosti dana, oni se uglavnom odnose na strukturu koja dolazi

od čimbenika izvan obitelji, kao što je na primjer škola. Ono što u najvećem dijelu slučajeva nedostaje jest struktura koja dolazi od strane obitelji. Također, izjave djece i mladih uglavnom se odnose na provođenje vremena s prijateljima, dok se vrlo rijetko spominju članovi obitelji.

Kategorija **Pravila u obitelji** sadrži izjave djece i mladih koje se odnose na pravila koja su vrijedila ili vrijede u njihovim obiteljima. U ovoj kategoriji nalazimo sljedeće dimenzije:

- pravila o zaduženjima u obitelji
- poslušnost
- pravila nisu poštovana
- bez pravila
- pravila o iskrenosti, poštenju
- dogovori / razumijevanje
- jasna i poštovana
- nejasna
- neujednačena / promjenjiva

U dimenziji **pravila o zaduženjima u obitelji** mladi spominju ona pravila koja se odnose na obavljanje određenih kućanskih aktivnosti i zaduženja (npr. pospremanje) koje već nalazimo u kategoriji **Zajedničke obiteljske aktivnosti, dimenzija pomoć pri obavljanju kućanskih i sličnih poslova** te u opisu **Uobičajenog dana**. Ono što također možemo iščitati iz izjava je određena svijest o obvezi, kao na primjer obveza da roditelji idu na posao, djeca u školu te obveza da svi članovi obitelji obave svoja zaduženja. U jednoj izjavi vidimo i kako jedan mladić izražava ljutnju na svoju majku jer ona ne izvršava svoje “zaduženje”: “Da se ujutro treba ranije ustati i ići nešto raditi. Zato sam i ljut na nju (mama), ali mora se i ona ustati, da nam spremi doručak.” 2/40

Slijede neke konkretne izjave sudionika o pravilima o zaduženjima u obitelji:

“Ne smije se lagat, uvijek trebamo pospremit za sobom kad jedemo, počistit stan i to i ne znam, pospremit svoju sobu uvijek kad se dignemo i to je to.” 13/40; “Pa ne znam, znalo se tko je za koje poslove, tata je za ić na posao, a mama je u kući, ja u školu.” 34/40; “Brat i ja imamo neka zaduženja u kući.” 3/40; “Čisti iza sebe i ništa drugo. Da svako iza sebe, a ja sam iza ova dva

mala brata. I uvijek je bilo čisto, a u nedjelju generalka, pranje veša i to, ma znate kaj je generalka.” 33/40

Dimenzija **Poslušnost** sadrži sve one izjave sudionika koje se odnose na pravila koja u sebi jasno podrazumijevaju i naglašavaju poslušnost djeteta. U nabranju tih pravila vidljivo je ponavljanje riječi poput *moramo i ne smijemo*.

“Da slušam, da dođem na vrijeme kad sam rekla, da ne znam ako me neka mama zamoli da to napravim.” 15/40; “Pa...da ne smijemo imati dečka dok ne završimo školu, dok se ne zaposlimo.” 37/40; “Imamo. Pomagati mami, moramo redovito učiti, moramo redovito pisati zadaće, ne smijemo vikati, skakati u kući, ne smijemo kuću okrenuti naopačke, ne smijemo muziku do daske navinuti jer to tata najviše mrzi i to su pravila.” 31/40

S druge strane, u sljedećoj dimenziji nalazimo pravila koja su bila postavljena ali **nisu bila poštovana**. To su uglavnom pravila koja se odnose na (ne)željena/ (ne)prihvatljiva ponašanja djece i mladih u sferi škole, slobodnog vremena, ovisnosti. Navodimo neke od izjava:

“Rekli jesu tata i mama pravila ali ih mi nismo poštivali.” 11/40; “Teta se nije mogla složiti da ja pušim, ja sam počeo pušiti, ona mi nije više davala novce, rekla je neću da te vidim, ako budeš zapalio ne moraš mi dolaziti više, ali nakon nekog vremena se smirila. Drugih pravila baš i nije bilo.” 12/40; “Pravila da moram ići u školu, nisam se ni tog pridržavo, da moram učiti, nisam se ni tog pridržavo.” 14/40; “Ja recimo poštujem uglavnom pravila ali nekada i ne. Recimo izlazak u grad duže. Uvijek kod kuće ja odem i nikada ne dođem do 11 sati.” 22/40; “Jesam ali većinom ih nisam poštivala. Isto sam trebala raditi ali sam znala platiti bratu da radi umjesto mene. Onda bi, ili bi znala napraviti npr. Tetak mi je znao reći da pometem dvorište, ja bi ga pomela i onda stavila u vrećicu to smeće i onda ovaj vrećicu susjedu u dvorište.” 38/40

Također nailazimo i na izjave sudionika koje nam govore kako u nekim obiteljima nisu vrijedila neka određena pravila, odnosno kako je određivanje pravila i struktura vremena bila

prepuštena samoj djeci. Ove izjave možemo povezati sa već utvrđenim stihijskim načinom provođenja uobičajenog dana. Tako u dimeziji **bez pravila**, navodimo neke od sljedećih izjava sudionika:

“Pa ne znam da su vrijedila ikakva pravila... kod mene.” 1/40; “Da dignješ se kad hoćeš, vani ideš kad hoćeš, jedeš kad hoćeš.” 4/40; “Nije, mislim, ruča se kad sam ja bio gladan, u stvari jeo sam kad sam bio gladan, pio sam kad sam bio žedan, sve je.... nije bilo pravila nikakvih, to je bilo rasulo.” 18/40

Sljedeće dimenzije zastupljene su samo s jednom izjavom, tj. o njima govori samo pojedini sudionik-ica te ih uvjetno rečeno možemo polarizirati na pozitivni i negativni aspekt. U pozitivan aspekt ubrajamo pravila koja se odnose na specifične vrijednosti poput iskrenosti i poštenja te način dogovaranja i poštivanja pravila kroz dogovore i razumijevanje. S druge strane, nejasna, neujednačena i promjenjiva pravila čine negativan aspekt te se odnose na nejasna očekivanja i posljedice određenih ponašanja.

Pravila o iskrenosti, poštenju

“Da poštujemo jedni druge, da budemo iskreni, da ne lažemo.” 9/40

Dogovori / razumijevanje

“Dogovor, vjerovanje jedno drugom...razumijevanje...podrška.” 8/40

Jasna i poštovana pravila

“Pravila u mojoj obitelji, pa nikad nije bilo nekih jako velikih niti važnih pravila, al se znalo nešto....do koje granice se smije na primjer trošiti novac, do koje granice se smije obraćati glasnim, velikim tonom onako roditeljima, do koje granice oni nama recimo mogu nešto zabranjivati i tak to.” 23/40

Nejasna

“Zapravo nisu nikad točno znali reći što žele od mene, roditelji moji. Ne znam uvijek oko jedne stvari, ali uvijek se vrtilo oko toga, recimo, ne znam kad bi ja nešto krivo napravila, moja mama ona neće sad da me ukori...to jest ukori me za 500 drugih stvari, recimo vrti se oko teme a ne može reći točno, šta ne valja kod mene, onda ni ja ne znam.” 30/40

Neujednačena / promjenjiva

"Pa nemamo, to nam tata odredi, do kolko smijemo biti vani, ali to je svaki drugi dan drugačije." 10/40

U kontekstu ovog rada značajnom nam se činila i kategorija **Doživljaj obitelji**. Ova kategorija sadrži sljedeće dimenzije: **pozitivan/ pripadnost/ zajedništvo; različitost; nejasan; bez uvida; negativan**. Razmotrit ćemo dimenziju **Različitost**. Iz izjava djece i mladih vidljivo je kako određeni dio mladih doživljava svoju obitelj "različitom" u odnosu na obitelji svojih vršnjaka, upravo kroz način života u obitelji, odnosno postojanje i postavljanje određene strukture unutar i od strane same obitelji te obiteljsku koheziju.

"Uvelike... pa posebni smo... (smijeh)...ne živimo ko drugi. Ne znam, ono, druga djeca recimo... ne znam, da sad ja dođem doma iz škole, kad mi završi škola, u pol četiri sam dolazila doma, druga djeca bi već imala skuhan ručak, najela bi se" 30/40; *"Pa zato jer se od mog prijatelja drugačije ponaša obitelj, kao bolja je ovo-ono. Pa više si pomažeju i tak to"* 29/40; *"Gledam kako su drugi roditelji bolji od mojih, idu i na neke izlete."* 37/40

Zaključak

Kako pokazuju analize izjava sudionika/ djece i mladih o načinu života u obitelji, svakodnevne aktivnosti koje ova djeca i mladi percipiraju i navode kao zajedničke odnose se na rutine poput čišćenja i pomoći kod povremenih poslova u domaćinstvu kao što je vidljivo kroz dimenziju **pomoć oko povremenih poslova** u kategoriji **Zajedničke aktivnosti u obitelji**, kroz dimenziju **pravila o zaduženjima** u obitelji u kategoriji **Pravila u obitelji** te u opisima **Uobičajenog dana**. Aktivnosti koje se odnose na igre, putovanja i svečanosti su one u kojima prepoznajemo osjećaj obiteljske povezanosti i u opisima tih aktivnosti nalazimo izraze poput *mi volimo, mi svi skupa* te ih možemo prepoznati kao određene obiteljske rituale.

No, ovi opisi prilično su šturi i ne daju nam

dovoljno sadržaja na temelju kojeg bismo mogli zaključiti kakva je kvaliteta tih zajedničkih aktivnosti, ali isto tako i o kojoj se zapravo količini zajednički provedenog vremena radi. U tom pogledu nužna su daljnja istraživanja.

Nadalje, vidljivo je kako izjave, u kategoriji **Pravila u obitelji**, dimenzije **pravila nisu poštovana, bez pravila, nejasna, neujednačena / promjenjiva pravila** te kroz opise **Uobičajenog dana** u kojima načelno prevladavaju opisi stihijskog provođenja vremena, ukazuju na nedostatak obiteljske strukture i organiziranosti. Tako i sami sudionici kada govore o **doživljaju obitelji** percipiraju svoju obitelj **različitom** od obitelji svojih vršnjaka i to po načinu života.

Ovakvi rezultati mogu se povezati i sa ranije navedenim istraživanjima koja pokazuju kako postojanje redovitih rutina u obitelji utječe na bolju regulaciju djetetova ponašanja (Sprunger i sur. 1985, prema Fiese i sur., 2002) te su povezane s manjom vjerojatnošću pojave problema u ponašanju kod djece (Hofferth i Sandberg, 2001). Nasuprot tome, mala uključenost u obiteljske aktivnosti te slabi roditeljski nadzor i kontrola povezana je sa konzumiranjem sredstava ovisnosti i delinkventnog ponašanja (Volk i sur. 1989, prema Baber, 1992, Farrington i sur. 2002)

Za očekivati je kako obitelji koje ne pružaju dovoljno strukture, stabilnosti i predvidljivosti u vidu dnevnih rutina, obiteljskih pravila te obiteljskih rituala ne osiguravaju potrebne resurse za socijalizaciju djece i dobrobit svojih članova te samim time postaju različite od dobro funkcionirajućih obitelji.

Ako promatramo dobivene rezultate u svjetlu procesa ritualizacije u obiteljskim aktivnostima, možemo reći kako je u slučaju obitelji sudionika ovog istraživanja, zapravo u nekoj mjeri riječ o *podritualiziranim* obiteljima (Kim i Jacobvitz (2003), Roberts (1988, prema Schuck i Bucy, 1997) koje ne osiguravaju stabilnost i adekvatnu socijalizaciju. Jednako opravdano bi, možda, bilo tvrditi kako se radi i o *podrutiniziranim* i *podstrukturiranim* obiteljima.

Suvremena literatura o roditeljstvu ističe ističe kako su kvalitete obitelji koje povezuju njene

članove i pomažu joj da djeluje kao cjelina: obiteljska pravila, zajedničko provođenje vremena na pozitivan način i u radu i u igri umjesto da se zajedno provode samo "ostaci" vremena.

Da bi jedna obitelj uopće mogla razviti rutine, pravila i rituale važne za njen razvoj i funkcioniranje, prvenstveno je važno da članovi te obitelji provode značajniji dio vremena zajedno, iako naravno, samo provedeno vrijeme, kad nije strukturirano i ispunjeno kvalitetnim aktivnostima, nije dovoljno. Teško je vjerovati da postoji obitelj koja ima kvalitetne odnose između svojih članova, kvalitetnu komunikaciju, razvijen osjećaj pripadnosti, povezanosti i stabilnosti, a da istovremeno provodi malo vremena u zajedničkim aktivnostima ili da takve zajedničke aktivnosti uopće ne postoje.

Struktura uobičajenog dana čini kralježnicu obiteljskog života u kojem rutine, pravila i rituali čine potporne mišiće i vezivno tkivo. Radi se o jednostavnim obrascima ponašanja koje često ne percipiramo kao važne ali čija se prisutnost ili odsutnost izravno reflektira na odnose u obitelji, doživljaj obitelji te na cjelokupan razvoj i funkcioniranje pojedinca i obitelji kao sustava. Kada je "kralježnica" obiteljskog života adekvatno poduprta svim ključnim elementima koji se daju jasno prepoznati kroz opise uobičajenog dana, tad je logično pretpostaviti da sama obitelj zadaje strukturu svojim članovima, te da je potreba članova obitelji da tu strukturu stihijski kreiraju ili da se struktura nameće izvana, manja.

Obiteljima koje nisu u stanju same izgraditi strukturu, potrebno je pružiti pomoć pri kreiranju svakodnevnih aktivnosti, određivanju pravila i uspostavljanju rituala. Potrebno je dakle, osmisliti načine i kreirati programe u kojima se obitelji u riziku podučavaju/ uvježbavaju u tim specifičnim

vještinama. U tom smislu vrijedni su programi koji pomažu obitelji "u obitelji", "mentoriraju" cijelu obitelj, rješavajući tako probleme tamo gdje i nastaju, ili pak možemo govoriti o programima "udomiteljstva" cijelih obitelji kako ih opisuje Bower (2003).

Kada govorimo o tretmanu djece i mladih s poremećajima u ponašanju, uspostavljanje rutina iznimno je bitan tretmanski čimbenik. Institucija postaje okruženje koje djetetu pruža predvidljivost i stabilnost kroz dosljedne obrasce ponašanja, očekivanja i pravila te mu na taj način pomaže da kroz strukturirane, rutinizirane svakodnevne aktivnosti usvoji i osnaži neke temeljne životne navike i vještine. Jednako je vrijedno ulagati i u osnaživanje djece da oni sami budu kreatori nekih obiteljskih rituala, ako se procijeni da njihove obitelji nemaju za to kapaciteta. Rituala poput tjednih telefonskih poziva, zajedničkih proslava Božića, Nove Godine i sl. mogu činiti važne korake u osnaživanju napuklih ili nepostojećih obiteljskih veza.

Usvajanje osnovnih rutina koje čine strukturu svakodnevice i održavanje relativno dobrih veza s obitelji putem kreiranja nekih specifičnih rituala, za svakog pojedinca predstavlja zdravu osnovu za osnivanje vlastite obitelji.

Na kraju, čini nam se važnim naglasiti potrebu daljnjeg istraživanja načina života u obitelji i to ne samo na uzorku djece i mladih s poremećajima u ponašanju, već i u redovnoj populaciji. Budući da zbog šturosti podataka pa time i rezultata u ovom radu, nismo u mogućnosti donositi značajnije zaključke, potrebno je ovu tematiku dublje i dalekosežnije istražiti, kombinirajući kvalitativni i kvantitativni pristup kao i perspektive djece i mladih i odraslih.

Literatura

- Ajduković, M, Delale E.A. (2001): Stil odgoja u obitelji kao činitelj rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži (u) Bašić, J., Janković, J. (2001): Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži; Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju.
- Barber, B. (1992): Family, Personality, and Adolescent Problem Behavior; *Journal of Marriage & Family*. 54(1). Internet verzija Academic Search Premier.
- Bašić, J., Janković, J. (2001): Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju.
- Baxter, L.A., Clark, C.L.(1996): Perception of Family Communication Patterns and the Enactment of Family Rituals. *Western Journal of Communication*. 60(3). Internet verzija ERIC.
- Bennett, L.A., Wolin, S.J, Reiss, D. (1988): Deliberate Family Process: A Strategy for Protecting Children of Alcoholics. *British Journal of Addiction*. 83 (7). Internet verzija Academic Search Premier.
- Bower, A. (2003): Sharing Family Values. *Time*.161(7). Internet verzija Academic Search Premier.
- Coloroso, B. (2003): Nasilnik, žrtva i promatrač. BIOS. Zagreb.
- Ertel, I. (2000): Qualitative Family Research. *Forum Qualitative Social Research*. 1(2). Internet verzija Forum Qualitative Social Research (<http://www.qualitative-research.net / fqs-texte/2-00/2-00ertel-e.htm> - 58k).
- Farrington, D.P., Loeber, R., Yin, Yanming, Andreson, S.J. (2002): Are Within-Individual Causes of Delinquency the same as Between-Individual Causes?.*Criminal Behavior&Mental Health*. 12(1). Internet verzija Academic Search Premier.
- Fiese, B. (1993): Family Rituals in Alcoholic and Nonalcoholic Households: Relations to Adolescent Health Symptomatology and Problem Drinking. 42(2). Internet verzija ERIC.
- Fiese, B.H., Tomcho, T.J., Douglas, M., Josephs, K., Poltrock, S., Baker, T.(2002): A Rewiev of 50 Years of Research on Naturally Occuring Family Routines and Rituals: Cause for Celebration?. *Journal of Family Psychology*. 16 (4). Internet verzija Academic Search Premier.
- Hofferth, S.L, Sandberg, J.E. (2001): How American Children Spend Their Time; *Journal of Marriage & Family*, 63(2). Internet verzija Academic Search Premier.
- Kim, L., Jacobvitz, D.B. (2003): Relationship Between Adult Attachment Representations and Family Ritual Quality: A Prospective, Longitudal Study. *Family Process*. 42 (3). Internet verzija Academic Search Premier.
- Koller-Trbović, N., Žižak, A. i Novak, T. (2003): Kvalitativna analiza u socijalnopedagoškom dijagnosticiranju. *Revija za rehabilitacijska istraživanja*. 39 (2). 189-203.
- Mackey, J., Greif, G.L. (1994): Using Rituals to Help Parents in the School Setting: Lessons from Family Therapy. *Social Work in Education*. 16(3). Internet verzija Academic Search Premier.
- Meschke, L.L. (2002): A Happy, Healthy Home Life Helps Prevent teen Drinking and Smoking. *Positive Parenting of Teens*. Internet verzija Positive Parenting of Teens ([www.extension.umn.edu/projects/ positiveparenting/ components/news-winter2002.pdf](http://www.extension.umn.edu/projects/positiveparenting/components/news-winter2002.pdf)).
- Schuck, L.A., Bucy, J.E.(1997): Family Rituals: Implication for Early Intervention. *Topics on Early Childhood Special Education*. 17 (4). Internet verzija Academic Search Premier.
- Walsh, F. (1998): *Strengthening Family Resilience*. The Guilford Press.New York, London.

The way of life in family from the perspective of children and youth

Abstract

40 children and youth in the age between 12 to 20 years old, all in the process of need assessment and planning of intervention (institutional diagnosis and living community) were interviewed as a part of the scientific project "Social-pedagogical diagnosis". The goal was: through active participation and self-report of young people, to get insight into the topics which young people define as currently important for their lives. Semi-structured interview was conducted with children/ youth, based on social-pedagogic areas (self, family, school, peers and leisure time, behavior disorders, intervention, future). In this paper authors discuss everyday life in family (usual day in family, common activities of family members, rules in the family) through perspective and interpretation of children and youth. Family is a primary environment for socialization and upbringing of children, and for that reason is one of the important areas of social-pedagogic work. Everyday life in family, its' structure and regulations, can influence child's behavior and the development of unacceptable behavior. The authors are interested in the way children and youth perceive everyday life in family, their insights into and understanding of different aspects of family life. Results have shown that children and young people, when talking about everyday life in family, in most cases talk about everyday routine activities (duties in household, help in some specific activities). Common activities of family members, such as games, travel and festivities were mentioned in less extant. One can also see lack of organization and non-structured way of spending the usual day. Structure of the day is left to children/ youth themselves or it comes from external factors (school). On the other hand, there is a lack of structure that comes from the family itself. Qualitative methodology was used for data analysis, and all data is saved and processed using NVivo programme for qualitative analysis of text.

Key words: self-report, children/youth, family, way of life, qualitative methodology